

LA VUS DE L'INSÜBRIA

fundaa in del 2004

PATRI PENIN L'EMILIA

del Lurenz Büss

El Daniele Vitali el laura insema al Sit Bulugnès (www.bulugna.com) e l'è l'autur de tanci stüdi sura 'l dialet de la so zità (*Dscârret in bulgnais? Manuale e grammatica del dialetto bolognese, Bulugna : Airplane 2005; cunt el Luigi Lepri: Dizionario italiano-bolognese, bolognese-italiano, Milan: Vallardi 1999; con Luciano Canepari: "Pronuncia e grafia del bolognese", in Rivista Italiana di Dialettologia, RID 19, 1995, pp. 119-164). Tradutur in Lüsemburg del 2001 tüt i volt ch'el turna in Emilia-Rumagna, el gira in gir per la regiun armaa de registradur per pudè tirà insema un'atlant linguistich di dialet emilian e rumagnöi.*

D:Quai hin, se gh'hin, i cunfin cultürai e linguistich de l'Emilia?

R: In del mè laurà de recerca mi hoo tö in cunsideraziun tüt el territori regiunal, la repüblica de San Marin e la gran part de la provincia de Pesar e di Urbin cunt anca el territori de Senigallia (AN). I dialet de chel territori che gh'han avüü el svilüp consideraa emilian per ecelensa, idest la "a" del latin vulgar in silaba averta la s'è trasformada in sun de tipo "e", presemi el bulugnes andèr, mèr, sèl, lumèga "andà, màr, sà, lumaga". Gh'hin di dialet, cumpagn del ferares, che gh'han minga avüü chel svilüp che ma hin per tüt i olter aspet pütost cumpagn de quei che se troven su la Via Emilia e che

han cundivis el passag "a" --> "e" (el piacentin, el fidentin, el parmens, el regian, el mudenes, el bulugnes, l'imules, el faentin, el furlives, el cesenat, el rimines; in un ideal slungament extraregional de la Via, el pesares, e püssee a nord de la Via, el raveanaa). Segund el studius vienes Friedrich Schürr, chel fenomen chi el gh'ha avüü urigin in Rumagna e el s'è spantegaa maneman ai dialet emilian. L'è rivaa inscì fin a la zità de Piacenza, ma mia a tütta la sò pruincia de lee. El stess Schürr l'era de l'idea ch'el rumagnol l'è un grup destacaa de chel emilian, cuntra l'upiniun de la grand part di glutologh che la veden invèci in l'emilian un rosc fess different ch'el tira dent anca el rumagnol (cfr. la Carta dei dialetti d'Italia di G. B. Pellegrini, che la tira dent in Emilia adritüra Pavia, Mantua e la Lünigia-na). L'impustaziun püssee moderna del prublema dal punt de vista linguistich la saria segund mi de parlà de 'n rosc emilian-rumagnöl, ch'el sutalinea inscì in del stess temp l'unità, cunt la diversità, e la dupia articulaziun in "emilian" e in "rumagnöl". Ma chi ültim dü chi hin dü astraziun; in realtà hin di cumpless de tanci dialet diferent, anca se unii de carater cumün.

Chela cunsideraziun ché l'è buna suratüt per l'emilian: el rumagnol gh'ha di diversità che permeten de spartil in almanch tri sutagrup e l'è percepii de quei che la parlen cumpagn de 'n toch de la sò indentità de lur.

Gh'è un'identità rumagnöla fess forta intratanta che mi credi gh'è un'identità emiliana che, anca se l'è ben present, la se configura prima de tutt mè "minga lumbardità" (idest: "nun sem emilian perchè gh'hem na manera de parlà,

süta a pag.3

La növa visiun del spazi de la NASA

de l'Angiul Verunes

La NASA l'ha decidüü de mandà in pensiun el Space Shuttle. I cust de gestiun püssee volt del guadagn scienfegh di missiun e i bass pruspetif tennologegh per el fütür han faa

ciapà sü la decisiun. El Space Shuttle l'era staa prugetaa per i missiun de orbita bassa, arent la tera, e per vegh la pussibilità sia de menà satellit in orbita, sia per fai turnà indre de nöf a tera a la fin de la missiun. I ubietif hin staa cumpletaa cun sücces e adess l'è ura de ciapà de nöf la via de la lüna. I esperienz di missiun üman matüraa in tücc i agn de atività de la naveta spaziala gh'han de vegh un duman, *süta a pag.3*

Fairy stories el nöf album di Fba

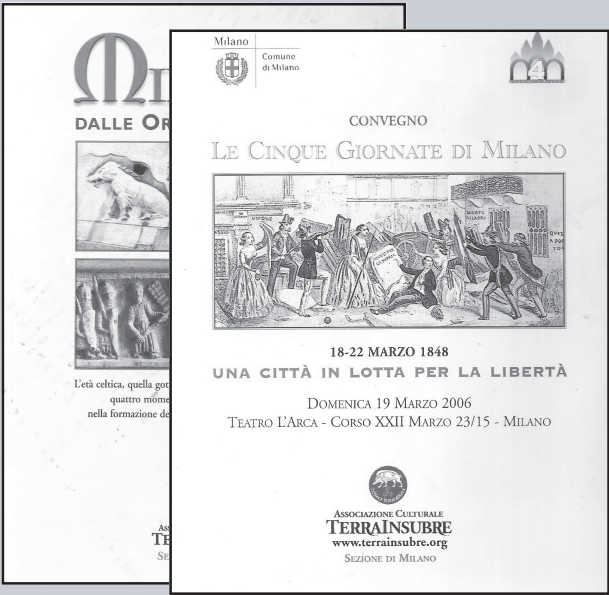
The secret dream of the fairies

Maurizio Feregalli
FereBandAperta

L'era 'n poo ch'el speciaven e l'inviass del 2006 l'ha menaa adree el nöf album di Fba. Despö de 'n laurà cumpagn de "Alter" se speciavem vergot de fess bun e defat sem cuntent. Tanci i brani in insübrich cumpagnaa de 'n repertori tradiziunal di paes celtegh. E tra i olter canzun gh'è mia de desmentegaa "Bel-lovesus" brano strümetal dedicaa al fundadur de Milan.

I cinq dì del 1848 e i urigin de Milan

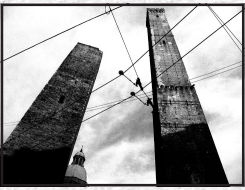
Staghela li de 'n ann l'è stada dervüda le sed milanese de l'assuciazion. Tra i olter mestee traa in pee gh'hem de regurdà i conferenz sura la storia de Milan e 'l cunvegn sura i 5 dì del 1848. De chi idej chi hin staa tiraa föra do libret fess interesant ch'i vegnen bun per fass arent a pagin fundamentai de la storia de la nostra tera. *Per info: www.terrainsubre.com*

Insübria

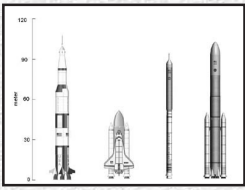
EL FURNEL INSÜBRICH
El züpin del bren, ideal per la sira de Samonios e per i sir de l'inverna

Popui del mund

EMILIA
La storia e la cultura de Bulugna in di parol del Daniele Vitali

Scienza

NASA
I nöf pruget di 'merican despö del pensiunament del Shuttle

Tradiziun

I MERLET DE CANTÜ
Amò al di d'incò la süta la tradiziun, vegia de secui, de la lauraziun di merlet

Rübrich

I PIANT A LA RADIS
La piarina l'è 'n erba che la cress töcc i agn. Di volt la vé sö ogni dü agn...

PAGINA 1

PAGINA 2

PAGINA 3

PAGINA 3

PAGINA 4

Bulugna e l'Emilia süta de pag.1

'n sistema economich, di cunvinziun pulitich, e prima de tüt un stil de vita diferent de quei di lumbard"). Tüt i maner, gh'è semper de catà föra la differenza di dati linguistich de i identità persunai: Bulugna, capital de la regiun e de l'Emilia, la gh'ha anca tanci carateristich linguistich del rumagnöl, e in di secui l'è stada per 'na mota de temp ligada puliticament a la Rumagna.

Disi anca che la minuransa furesta püssee cunsistent a sul territori regional l'è cumposta di dialet ligür de 'na part de la muntagna piacentina e parmense; invece hin linguisticament emilian-rumagnöl la "Rumagna toscana" (FI) e 'na anda del Pulesin (RO) che, tacca al Po, la parla di dialet cumpagn del ferrares.

D: Cunta sü vergot de l'influenza che la storia de Bulugna e de l'Emilia l'ha vüü sura i sò abitant de lee.

R: El mument püssee impurtant l'è staa quand han dervüü la via Aemilia, 'n laurà vurüü del cunsul Marco Emilio Lepido per fà vegnì püssee fort el cuntrol ruman su la part meridiunala de la Gallia Cisalpina: el dumini l'è propri scumencià cun la fundaziun de Ariminum in del 268, l'è sütaa cun la trasformaziun de la colonia etrusca de Felsina in de la Bononia romana e, despö, anca cun la fundaziun de tüt i zità che anca al di d'incö spartissen la Via Aemilia in toch regular.

L'impurtansa de la Via 'me ass de comunicaziun e de trasmissiun di fenomen linguistich l'è fundamentala per la regiun, che l'ha cataa el nom propi Via Aemilia. Cun la riorganizzaziun de l'Italia vürüda de l'Utavian August, la regiun VIII l'è stada ciamaa Emilia, e la nava de Placentia a Ariminum (Ferara l'era minga stada ancamò fundada). La regiun VIII l'è pö stada s'cepada in do (Aemilia e Flaminia) de la rifurma del Diuclezian, ma la vegnüda del cristianesim e la nassion de la diocesi de Ravenna, che la s'è spartida de chela de Milan e che la ciapa denter tüt el territori regional, l'ha permetüü de cunservà 'na certa unità.

Cunt la scesa in Italia di lungubard (568) l'unità la s'è s'cepada: el cunfin tra chesti ch'è i bizantin el passava propri per l'Aemilia. Ai lungubard cun Pavia e Lucca hin naa anca Piacenza, Parma, Regg, Modena, Ferara e, in del 727 anca Bulugna; ai bizantin, cumandaa de l'esarca de Ravenna, eren restaa, fra l'olter, el Lazi, l'Umbria, i March e la Rumagna (de sti territori el s'è furmaa püssee innanz el Stat de la Gesa).

El nom Rumagna l'è nassüü in chel mumen chi: per i lungubard la zona de Ravenna l'era la Romania; per i bizantin i zon in di man del nemis eren la Lungubardia (che in de l'Evo de Mezz indicava tüt el Nord e anca la Toscana).

L'unità pulitega de la Rumagna (cun Bulugna) l'è stada inscì assicürada del Stat de la Gesa, intratanta che l'Emilia, despö de la ritirada de l'Italia de l'imper germanich e del mument di liber cumün, la s'è s'cepada in di dücaa de Modena e Regg e de Parma e Piasenza e in stat püssee penin e ch'hin düraa de menu, cumpagn de Guastala, Carpi, el Stat di Landi in la muntagna parmense, ecc.

El Dücaa de Ferara l'ha tegnüü dör fina al 1598, quand el papa l'ha tiraa dent in di sò dumini de lü e l'ha faa scumencià la sò decadenza de lee che l'è sùtada per tanci secui.

El regn d'Italia l'era furmaa di pruvinc, gruppaa fra de lur in "cumpartiment" per mutif de statiste-

ga: el noster l'è staa ciamaa Emilia.

In del ment che i eren adree a met gio la custituzion repüblicana, che l'ha müdaa i cumpartiment in regiun faa e finii, el Togliatti el pruponeva de met insem a al nom Emilia el nom Rumagna, e sem insci rivaa ai di d'incö. Ghe sariss anca de di che suta al fascism gh'hin staa di variaziun de territori: la part püssee granda de la

Rumagna toscana l'è passada a la pruvincia de Forlì (al di d'incö resten suta Firenz i cumün de Fiorenzöla, Palazö e Marad), intratanta ch'el circondari de Böbi l'era staa eliminàa e la citadina l'era passada de Pavia a Piasenza.

D:Quai hin i element vessilulogich e simbolich püssee car ai bulugnes e ai emilian?

R:El logh de la Regiun Emilia-Rumagna, l'è un prufil stilizaa del territori amministratif de culur verd, in camp bianch, cun anca de spess el nom de la Regiun cumpagnaa de 'na banda russa urisuntala. L'è na buna suluziun per l'amministrasiun, ma l'è minga in cas de fà vegnì föra

'n profund sens d'apartenensa. Gh'è anca de di che truà 'n oltra suluziun l'è 'na roba fess impestada. Presempi el Gilberto Oneto, che l'ha tegnüü cunt di divers stat che gh'hin staa in la storia sul noster territori l'ha prupost na bandera per l'Emilia e n'oltra bandera per la Rumagna. Ma mi i hoo mai vist a duperà, via che 'na volta a Bulugna quand gh'hoo fa a

cas a 'n taulin de la Lega Nord cun la bandera pruposta per l'Emilia, na crus blu in camp giald. Ma de segür el fat che 'n partii che a Bulugna l'è gnanca rapresentaa in cunsili cumünal el duperà chela bandera chi, l'ha minga favurii la difusiun de sta bandera. Se duvaria pensà ancamò a la quistiun e fagh a cas che, olter al giald e al blö anca el bianch e 'l rus g'han avüü 'na part fess impurtanta (la bandera de Bulugna presempi l'è na crus russa in camp bianch), ma mi pensi che 'na bandera regionala la gh'ha de vegh denter senz'olter almanch dü element: la Via Aemilia, che la taca insem a tüt de Piasenza a Rimin e el Leun rumannich, in rapresentansa de la copia de leun che ghe fan la guardia cun Pasiensa denanz a squas tüt i noster ges eatedral (a Bulugna i dò besti in preia hin staa purtaa denter del San Peder quand la gesa l'ha perdüü el pasqué quand ch'han dervüü la cuntrada de l'Indipendenza, ma che, tüt i maner, hin lì ancamò).

D:Quai hin i rob che te piasen püssee o che te vuraria müdà de l'Uniun europea ch'hin adree a trà in pé?

R:L'Uniun europea l'è, segund me, la püssee bela nuvità pulitega vegnüda föra in del noster cuntinent in del nöfcent, l'ünega suluziun per tiràss föra del disaster de la segunda guera mundiala. Al di d'incö el par nural a tücc de pudè viaggià in del spazi Schengen senza cuntroi ai frunter, pudè cercà laurà a Lundra o a Amsterdam, vincc un Erasmus a Madrid o a Dublin o, ancamò, fà afari tra Berlin, Paris e Milan, ma, senza l'Europa che la fà gudè sti libertà, nün sarissum presuner di scatulun, anzi di scatulet naziunai, che van gnanca d'acordi cunt i cunfin linguistich e cultürai.

Se gh'è 'na speranza per el futür de pas tra i popui europe, de cuntà püssee tücc insem a livel mundial, de tegnì e de migliurà el noster livel de benessere e de vegh 'na furma de autoguern püssee arent ai zitadin (idest püssee regionala e men statala), chesta l'è propri in del prugress de l'integrazion europea. Ma per rivagh se gh'ha de risolv do magagn: i stat gh'han de lassagh püssee suveranità ai istituziun europe, e chesti gh'han de vess investii de pudè di zitadit e vess semper menu di "camer de compensaziun" interguvernativ. L'è per quest che mi pensi che un europeism sincer l'è interess de tücc, a partì de quei che stan de cà in Italia. Purtroppo la pulitega portata innanz del guerna talian in di ültim agn la vè in direziun contraria, cun dan prima de tüt per nün.

D: Gh'ha amò sens, a l'inviass del domila, el parlà de redescuerta linguistega e identitaria? E se l'è inscì, in che manera?

R: Per mi se la redscuerta linguistega la ve buna per 'na gestiun de la globalisaziun fada mei. L'è na parola che la fa pagüra a tanci, ma la glubalizaziun la gh'è. Adess gh'hem de imprend a portala innanz mei, devum evità che la faghi perd di post de laur, che la dervi la strada al laurà di minur, che la faghi föra l'ambient, che la spassi via i diferens cultürai. E pö gh'è bisogn de na "glubalisaziun inclusiva": in di ultim agn l'Italia la s'è impiendida d'imigraa, ma gh'hin minga del tüt i pulitich d'integrazion cunt i consequenz che tücc cugnussun. Invià la 'na pulitega d'integrazion vör di scumincià anca a vidè i cultür di olter, capì ch'el mund l'è minga faa dumà d'ingles e d'italian, ma de tanci tesser diferent de 'n musaich püssee complicaa.

In chel musaich che gh'è post per tüt, anca per i dialet emilian e rumagnö, l'impurtant l'è cultivai in maniera averta de citadin del mund, cun l'ategiament smaliziaa e cosmopolitich presempi di lussemburghes, che han mai desmentegaa la sò lingua de lur, ma che cugnussen anca chela di popui che stan de cà arent a lur.

D: La redescuerta de la cultüra lucala l'è cumpagna del "razzism"?

R: No, minga del tüt; ma l'è impurtant anca el noster ategiamet. Quand in Lombardia la magiuransa d'un cunsili cumünal la passa del center-drita al center-manzina, i prim a fan i spes hin pürtrop i cartei bilingui, perchè el center-manzina el ved chi cartei le cumpagn de 'n "segn d'oscurantism". Ma mi hoo cugnssüü anca di assessur a la cultüra de manscina in del mè girà in la pruvincia de Pavia, person taca al sò dialet, ch'el parlen e ch'el scriven. Sti asesur i ghe resta mal de la maniera de la Lega de presentà la questiun

del bilinguismu 'me na diga contra l'imigrazion e la modernità. A Bulugna, un cunsigliier cumünal di Ds l'ha presentaa, a la fin de l'ann passaa, un urdin del di per el dialet bulugnes in de se legg propri che "in de 'na moderna cumunità multienica, cumpagn de come Bulugna l'è adree a vegnì l'acugliensa e la tütela di cultur nöf la vè metüda insem a pulitich de sustegn e de valurisasiun a la cultüra tradisiunala che l'è chela de 'na part cunsistent a di zitadin bulugnes".

In pratega el dialet bulugnes el gh'ha la funziun de fà vegnì i bulugnes men cascias denanz a la modernità e de fà capì ai furest che se truen in de 'n territori ch'el gh'ha 'na cultüra tradiziunala, e che lur gh'han de integrass. L'ordin del di l'è passaa a l'unanimità, de l'upusisiun de center-drita e de la magiuransa de center-manzina. Se quest l'è staa pussibil, mi pensi che l'è perchè chel cunsigliier l'è staa in cas de trovà i argument bun per el noster cunttest socio-cultüral e pulitich-identitari. L'è pussibil che 'n discurs cumpagn el pöda vess bun anca in Lombardia?

La növa visiun del spazi de la NASA
süta de pag. 1

sedenò la recerca scientifega se ferma e el tass d'inuvaziun tenulogega e di brevet el se sbassa. L'è minga staa facil lassà perd el Space Shuttle, ma la NASA l'ha decidüü cun curagg de nà innanz.

El nöf pruget di missiun üman per rivà a la lüna, la növa visiun del spazi per duvrà el nom che ghe dan i merican, l'è 'na roba seria. El pruget l'è pugiaa cuncretament sù l'afidabilità di razz che incö menen in orbita la naveta. El razz principal, l'External Tank e i dü Razz a cumbustibil solid, i Solid Rocket Boosters, hin i püssee bun in sül mercaa di lanciadur spaziai. El nöf razz ciamaa CLV (Crew Launch Vehicle = Lanciadur del Veicul de Esploraziun cun Equipagg Üman) el vegnarà metüü insem a cun i toch di razz che se duvraven per menà in orbita el Space Shuttle. L'è 'na suluziun trada insem a per stupà i büs cunt i top? No, perchè i razz hin semper staa modular.

El prim stadi del razz el serviss per vincc la forza de gravitaziun terestra, el segund per dagh al razz la rüzzada necessaria per lassà la süperfis e via insci per i stadi che vegnen despö, fina al pusizionament in orbita. El nöf razz el regorda, anca per l'altezza, el Satürn 5 che l'ha purtaa i omen in sù la lüna. Han cupiaa del passaa? Sì, ma l'è minga un pass indree.

L'è dumà che i legg fisegh in quarant'agn de missiun spaziai hin minga müdaa: hin semper quei. Se pö minga fà in maniera diferenta. Per nà in del spazi gh'è bisogn di razz cun chela furma lì. L'è la furma püssee aerudena-mega e püssee stabil strüturalment, per nà e vegnì de la tera a la lüna. I passionaa de fantascienza e di naf spaziai saran restaa mal de 'na suluziun tenulogega giamò vedüda, ma l'era l'ünega cuncrèta e atüabil in del noster temp. Met insem a un razz volt 100 meter l'è minga un'impresa ladina (*it.: facile*). I razz europeu presemi hin volt men de la metà. El ragionament vincent di american inveci l'è quel che, per nà innanz, l'è necessari tö, cume bas de partenza, l'esperienza tenulogega matürada in di agn adree. E insci vegnarà faa. El nöf razz darà la pussibilità de chì a des agn, de lassà l'orbita bassa e de turnà de nöf in sù la lüna.

El razz sarà faa sù in do versiun: el CLV per missiun in orbita bassa e el CaLV (Lunar Heavy Cargo Vehicle = Lanciadur del Veicul per trasport in sù la lüna). El CLV el sarà mettüü insem a 4 razz a cumbustibil solid (quei che incö se duperen per el Shuttle) e 'n stadi final de sura a tüta la strütüra, ch'el

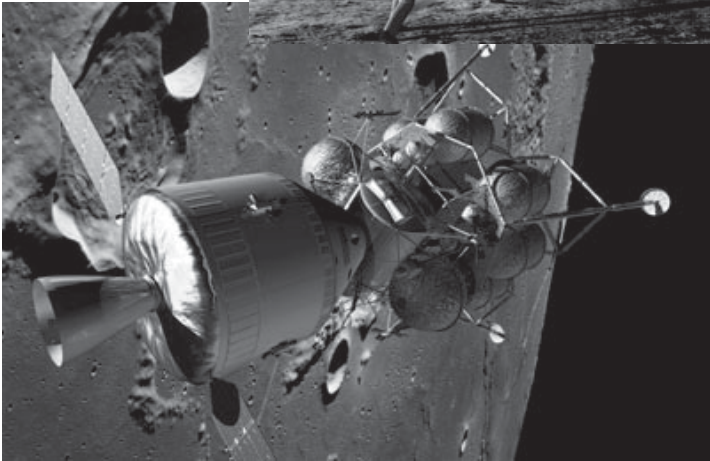
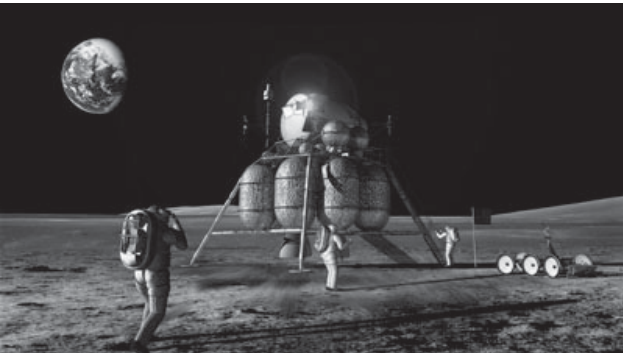
sarà alimentaa cun ussigen e idrogen liquid. Chesta cunfiguraziun la pudarà trasportà fina a 25 tunelaa de material. Cun 5 razz al post di 4 previst, sarà anca pussibil cress el carich trasportabil fina a 32 tunelaa.

El CLV el sarà almanch des volt püssee segür del Space Shuttle perchè gh'avarà 'na cunfigüraziun lineara e men cumplicada. Se ghe sarà 'na quai magagna la capsüla de l'equipagg, che l'è de sura a tüt el razz, pude-rà destacass e aterà in sicürezza de per lee. El CaLV sarà metüü insem a 5 External Tank (i razz principai arancc del Shuttle) e dü razz laterai (custrüü cun 4 razz a cumbustibil solid de incö). El CaLV pudarà menà in orbita fina a 125 tunelaa de material. I dü lanciadur pudaran lancià fina a ses astronaut a la volta dent in de l'ugiva del razz, che la gh'avarà un diameter de 5,5 meter, püssee de tri volt el vulüm di capsul Apul di agn '60.

El nöf mezz de trasport di astronaut el se ciamarà CEV (Crew Exploration Vehicle = Veicul de Esploraziun cun Equipagg Üman). El CEV sarà alimentaa energeticament cun dü panel sular de növa generaziun. In di missiun lünar pö, el CEV gh'avarà insem a 'n modul de alünagg cumpagn de quei che se duvraven in di missiun di agn '60. El nöf modul de scesa però sarà alimentaa cun ussigen e metan liquid. El sistema a Metan l'è staa scernii in vista di missiun in sù Mart, duve ch'el metan l'è present. El modul de alünagg el pudarà menà in sù la süperfis de la lüna quater astronaut inveci che dumà dü. El modul ch'el restarà in orbita lünara per specià chel ch'el scend in sù la süperfis, el pudarà vess utumategh e ghe sarà minga bisogn de tegnì un astronaut in orbita intratanta che i olter hin in sù la lüna: tücc e quater puderan sbarcà e finì fö püssee esperiment in men temp. El nöf modul de sbarch lünar el sarà püssee grand e 'l vegnerà bun per fà fermà i astronaut püssee temp in sù la lüna. L'ubietif l'è chel de trà in pé 'na bas lünara in duve che i astronaut pudaran stà per ses mes a la volta. L'è 'n pruget

giamò traa in pé per la custruziun di bas permanent in de l'Antartich.

Gh'è dumà bisogn de material de custruziun che gh'han de vess spedi de la tera diretament in sù la lüna. In di agn '60 l'era minga pussibil spedì di material senza vegh insem a di astronaut. La tenulugia del passaa l'era mia buna per menà in gir gran quantità de material e fai alünà arent a 'na staziun lünara. Incö inveci el CaLV el giugarà 'n röl decisif perchè el sarà bun de spedì in maniera rubotega, senza equipagg üman, un carich de diversi tunelaa in sù la süperfis lünara. I astronaut che i rivan in sù la lüna, se truaran tüt el material giamò prunt e duaran dumà müdass in magüt. 'Na volta trada in pé la staziun lünara, la vegnarà slargada un ann cun l'olter fina a vegnì 'n port spazial e despö sarà pussibil trà insem a in sù la lüna un razz per nà sù Mart e anca püssee innanz. La strada l'è verta e gh'hem dumà de sùt a cun curagg e custanza.

- Tradiziun -
J merlet de Cantü

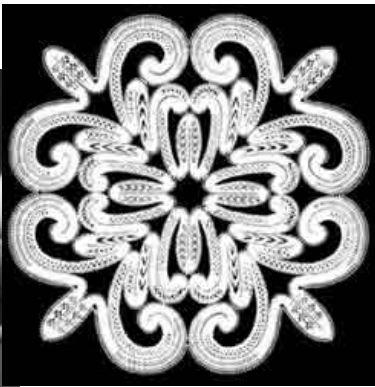
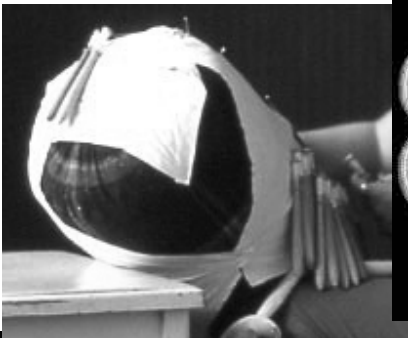
La fabricaziun di pizz e di merlet l'è 'n art tradiziunala che la funda i sò radis in del noster passaa, ma forsi l'è tegnüda de cunt men che alter mestee. I prem testimonianz storegh sura i merlet lombard i hen del 1300, quand, i religios e i tusan, lauraven al tumbul in di convent di benedetin e di ümilii. Ul tumbul l'è 'n cüssin a furma de cilinder, impiendüü de lana, in due che se cascia sù 'n föi de pergamena sbüsaada che la gh'ha sura el disegh de ndagh adree per tirà insem a 'l merlet.

In di büs se cascien denter i gügg, ciamaa anca füsei, che i servissen de guida per l'intursiass (*it.: intrecciarsi*) di fil. L'è 'n laurà lungh ch'el bisugna de pascenza e de abilità : per 'n quadratin de tri ghei se duperen in media cinquanta füsei e la tenica per ligai insem a l'è fess impetada.

L'art del merlet, nom ch'el vegn di "merli" di castei mediuvai, la se spantega a Cantü e in tüta la Brianza e l'ha inviaa la la tradiziun de la "trina de Milan" numinada giamò in del cinqcent di statüt di Passamantari DEW Parigi.

E defat, anca al dì d'incö, i i disegh piee de fiur di merlet lombard i se fan catà via per uriginalità, fantasia e finezza . In del ses'cent se truen esempi de merlet in stil mi-

lanes in di cured di nobil famei ingles; de art del ricam el parla anca ul pitur e studius Giovan Paolo Lomazzo, che, in del sò trataa *"Idea del tempio della pittura"*, pubblicaa in del 1590, el parla de la Caterina Cantoni, famu-sa ricamatris de Milan.

ster de Santa Maria. El cumercc, però, el vé sübet ciapaa in man de 'n

ruscet de mercant; defat chesti ghe dan ul fil e i olter strüment necessari al laurà ai donn che vegnen inveci cumpensaa cunt roba de pacià, tila e olter gener de prema necessità.

Se fa cunt che in di prim agn del votcent lauraven a Cantü, a staghela lì, setcent donn che faseven pizz de tüt i misür e qualità.

Anca in di secui pasaa i tusan di paisan imparaven giamò de piscinet a fà nà i füsei e defat, a quater agn i eren giamò a scola de tumbul de 'na maestra pagada di sò gent.

A metà del votcent, cunt la moda di vel e di scial, la pruduziun di merlet la se desvilüpa de bröt, tant de fagh vegnì in ment ai donn cantürin de trass denter de bröt in chela atività chì, che la faseva anca guadagnà püssee e stracà men del laurà in di camp.

In del 1882, dunca, la nass la prema scola specializada in de l'insegnament de l'art di merlet, cunt l'idea de sùt a la tradiziun artistega e cumerciala. Cunt el nöfcent i merlet de Cantü diventen prtagonista di espusiziun e mercaa in del setur de la moda, e truen di nöf mercaa in Europa e in Merica.

In del segund dopuguera el s'è dessedaa 'n interess rinuaa, cumercial, cultüral e storegh, per ul merlet de Cantü e le propi in di chi agn lì che i hen staa traa in pé i curs profusiunai per l'insegnament de l'art di füsei e urganizaa manifestaziun, cumpagn de la Bional de merlet rüada in del 1999 a la sò terza ediziun.

Irena Anghileri

Spiant ..a la radis

PAIARINA

Anagallis arvensis L. - Fameia: Primulaceae

La piarina l'è 'n erba che la cress töcc i agn. Di volt la vé sö ogni dü agn cunt i föst bütaa giò o chi ghe dà a svolzas, quadraa e ch'i cascen radis due g'hin i grop.

I föi de solit hin metüü vüna de cuntra chel'oltra o se de no hin a mazzet de trì o quater; de furma uvala a punta güzza e sesil (*it.*: *sessili*), lésc sura e sota cunt di giandet culur de la rügen.

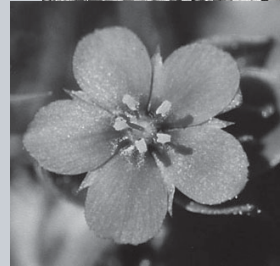
I fiur hin sistemaa a vün a vün sö 'n gambèt lungh e fin a la sela di föi e hin de diversi culur dal blö al russ cunt ün caliset de cinch sepali e 'na curunscina de cinch petali tacaa 'n zich fra de lur al pe.

El fröt l'è 'na balina cunt denter di granei de sumenza marunot o negher che quand ch'i hen maröö, el dessura de la balina el se dervess per lassai bur-là fö.

La paiarina la se tröva despartöt in di camp, in di bröi, 'dree ai straa e in riva al mar.

Se duperà la part a l'aria che la se catta quand la fiuress tra el mes de giògn e chel de agost. La va taiada al culet e mundada di föi sech.

La se fà secà a l'aria e a l'umbria in planei bas (*it.*: *strati sottili*) ch'i va vultaa de spess; despö la se

met via in di scartuzzei de palpee o tila.

La paiarina la gh'ha di qualità bechich (la calma la toss), espeturant astringént.

Prinzipi ativ: saponine glücusidiche (*it.*: *saponine glucosidiche*). La paiarina l'è tossegga, la fa pià nas e gura sichè la va duperada sota 'l cuntrol del dutur. L'e vera che calma la tòss e che la va be per i gamb besinfi e strach ma gh'hem mia de desmentegass de stà semper a l'öcc

Per quietà la toss se duperà la part a l'aria de la pianta e se na cascìa denter 1gr. in 100ml. de aqua, despö se na beven giò 2 cügìaa al dé.

Anca per i gamb se duperà la part a l'aria e se na cascìa denter 3gr. in 100 ml. de aqua; despö se meten a maser i pè, ma gh'è de stagh a l'öcc perchè la va mia fregada söi vessegh. Dessuramaross la paiarina la segna el temp: quand che gh'è scià l'aqua i fiur i se saren sö.

Bress Malighet

L'Insübria Verda

del Fabio Mattiazzi

MANUTENZIUN PARCH E GIARDEN

347-7346083 349-8182313

Tel/Fax 0331-223298

P. IVA 02773370123

21047 Verghera di Samarate, Via dell'Alberone 7

SEM DISPUNIBIL PER:

- ✓ sbrucà* e trà gio piant cunt o senza piatafurma aerea
- ✓ smaltiment di scart de la sbrucadüra anca per cunt di terzi
- ✓ tratament cüratif e preventif cuntra i parassit
- ✓ Seminà, traseminà e dagh aria a praa penin
- ✓ Sabiatüra de praa grand e penin cun sabiatür semuvent anca per cunt di terzi

✓ Laurà per cunt di terzi e prestaziun de man d'ovra

(*sbrucà = potare)

CAMPAGNA ABUNAMENT 2006

El noster giurnal l'è la Vus de la nosta Tera.

Per fà vif La Vus gh'hem de vegh el voster sustegn!

- ✓ ABUNAMENT N°1: 4 nümer de La Vus a l'ann, 10 euro
- ✓ ABUNAMENT N°2*: 4 nümer de La Vus + 1 CD de catà fö, 20 euro
- ✓ ABUNAMENT N°3*: 4 nümer de La Vus + 2 CD de catà fö, 30 euro
- ✓ ABUNAMENT N°4*: 4 nümer de La Vus + 1 dispensa "L'Insübrich senza fadiga" + 2 CD de catà fö, 40 euro

Per fà l'abunament o per fà 'na dunaziun

l'è assee met gio i dané sura el cunt curent postal n° 59989681

Intestaa a "Assuclaziun La Vus de l'Insübria" -

caüsala: "abunament giurnal 2006"

Per info: vusinsubria@libero.it; 339-6855147

CD dispunibil: Scigula, F. Magni - Alter, F.b.a. - Chi l'è düür, Longobardeath

***A l'öcc: l'abunament n° 2,3,4 i saran faa fina a esauriment di CD dispunibil.**

Rübrica

EL FURNÈL INSÜBRICH

... del Bress Malighet

ZÜPIN DEL BREN

Ideal per la sira de Samonios

Necessaire:

250 gr. de gnef; 120 gr. de scigula; 180gr. de pom de tera; 40 gr. De büter; 1 bel pumaranz biulogich o minga trataa; 1 liter de brö de gaina o de verdüra; 1 züfet de erburin; sal e pever tant che l'è assee

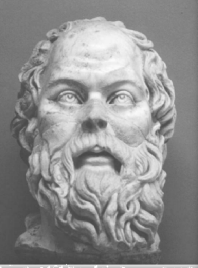
Preparaziun:

Mundà e passà sota l'aqua i verdür, despö taià gio la scigula a fetin fen, pelà el pom de tera e fal gio a dadet minga trop piscinin. Grata via la pel di gnef e fai gio a rundèe. Smulzinà el büter in d'üna pignata larga e fà sufrigg la scigula per 4-5 minöt. Despö trà denter el pom de tera e i gnef e fa cös amò 'n para de minöt, intratanta che se rüga sö. Mundà el pumaranz e pelagh via la pel in d'üna spiral sula perchè la vü trda denter in de la pignata prem de versagh sura el brö. Fa böi e despö sbassà la fiama. Cuercià e lassà tramböi per 'na mezzureta. Regulà de sal e pever; trà fö la pel del pumaranz e vuià denter in d'üna süpera. Decurà cunt ün quai cügìaa de erburin; munda e tridà giò e servé cunt di crustet de pan.

Buna paciada!

Filusufia

Rübrica

di alter scular che hin naa innans in sö la strada del maester. Var la péna de regurdà:

- l' Eüclid de Megara
- l' Antistén de Atèn
- l' Aristép de Scirèn

L' Eüclid de Megara l'ha lauraa in del IV sec. prema de Crest e, in del fà vegn a có el discurs che la virtù l'è ünéga, l'ha dii inscì che "el bé l'è vün sol" anca se l'è ciamaa in tanci maner (saessa, 'nteligensia...).

Perdepìö l'Eüclid el ghe sta adoss ai tenech de discüsiun d'idei de chi alter, che l'eva in fund el sistema del Socrat.

L' Antistén l'è nassüü e l'ha vivüü a Aten in tra el 444 e el 365 prema de Crest. L'ha insegnà in de la scöla del Cinosarge (de ché el nom de "scinèch" che eren i sö scular) e el refüdava la teuria d'idei del Platon: per imprend besugna invià di nom. I definiziun, che i lighen i parol in tra de lur, i caten mia la gianda di rob, ma i fan vedè dumà i sö sumeans (*it.*: *fotografie*). Inscì, per l' Antistén, l'è mia pusibil predegà per-

I ALTER FACC DEL SOCRATISMU

El Senofont e el Platon hin i ünègh scular del Socrat che gh'hin rüaa i sö libèr de lur intrégh; ma i gh'hin staa anca

ché tacagh là al suget un predegà divers del suget medém el vör dé ciamà la stessa roba cun tanci nom. L'Antistén el rüa a 'na furma de rigurismu etech che la dis de trà via vöi e passiun e de ciapà la natüra a mudel e mia i legg di omen.

De l'altra banda gh'è l'Aristép; el sö insegnament el saress staa purtaa innans de la sö tusa de lü, vüna di poch don filosef de chi temp lé. L'Aristép el partes del cuncet sucratèch de bé ch'el tira 'me 'n para de bö per rüa a la cunclusiun inversa: "töt chel ch'el tira gula l'è bé". A fà gula püssee de töt el rest, l'è 'l piasé (greco: *hedonè - edonismu*), la gianda che i gh'han de rüach töcc. Ver piasé l'è chel del mument; la cuntentessa l'è trà insem a töcc i piasé anca de ier e de duman. Chest el vör mia dé fach la serva ai piasé: el sae (*it.*: *saggio*) la savaà lü cumè fa a manegiai, i piasé. La sensaziun inveci la serviss al cugnöss, che el va mia püssee in là di ròb materiai; sichè l'Aristép el cunsidera minga i stüdi de fisega e logica. La sciensia l'è dumà chela che la ghe va adree ai piasé. El Platon le cuntestarà per dach impurtanza a l'equaziun virtù = sciensia.

Bress Malighet